

Список літератури

1. Гумецька Л.Л. Способи адаптації запозиченої лексики в староукраїнській мові // Мовознавство. – 1976. – С. 71-73; Рогаль М.С. Полонізми в українсько-білоруській діловій мові XIV – XV ст. // Лексика української мови в її зв'язках з сусідніми слов'янськими і неслов'янськими мовами. – Тези доповідей. – Ужгород, 1982. – С. 21-22; Рогаль М.С. Польська мова як джерело чеських лексичних запозичень в українських літописах кінця XVII – першої половини XVIII ст. // Мовознавство. – 1968. – №3. – С. 34-40; Ткач Ф.Е. К вопросу о полонизмах в языке украинских деловых документов середины XVII ст. // Труды Одесского государственного университета им. И.И. Мечникова. Серия филологических наук. – Одесса: изд-во ОГУ, 1958. – Вып. 7. – С. 201-213; Худаш М.Л. Лексика українських ділових документів кінця XVI – початку XVII ст. (на матеріалах Львівського Ставропігійського братства).
2. Єдлінська У.Я. Ділова мова XIV – XV ст. в українському мовотворчому процесі // Другий міжнародний конгрес україністів. – Львів, 1993. – С. 23.
3. Історія української мови. Лексика і фразеологія / В.О. Винник, В.Й. Горобець, В.Л. Карпова, Л.І. Коломієць, Л.Т. Масенко, В.В. Німчук та ін. – К.: Наук. думка, 1983. – 743 с.
4. Титаренко В.М. Лексика іншомовного походження в північноукраїнських пам'ятках XVI – XVII ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / В.М. Титаренко. – Інститут української мови НАН України. – К., 2007. – 21 с.

Джерела дослідження

Волинські грамоти XIV ст. / Упор. В.Б. Задорожний, А.М. Матвієнко; відп. ред. В.В. Німчук. – К.: Наук. думка, 1995. – 245 с.

Скорочення

ВГ – Волинські грамоти XIV ст. / Упор. В.Б. Задорожний, А.М. Матвієнко; відп. ред. В.В. Німчук. – К.: Наук. думка, 1995. – 245 с.

ЕС – Етимологічний словник української мови : в 7 т. / гол. ред. О.С. Мельничук. – К. : Наук. думка, 1982 – 2012.

ССМ – Словник староукраїнської мови XIV – XV ст.: у 2 т. / гол. ред. Л.Л. Гумецька. – К.: Наук. думка, 1977-1978.

Т – Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV – XVIII ст. У двох книжках / Підг. до видання В.В. Німчук та Г.І. Лиса. – Київ-Нью-Йорк. – 2003.

Ф – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: В 4-х т. – М., 1964–1987.

Юрій Осінчук (Львів), науковий співробітник відділу української мови Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, кандидат філологічних наук

Спостереження над лексикою церковно-богослужбових пам'яток

(на матеріалах картотеки “Історичного словника української мови XVI — першої половини XVII ст.”)

Давня і сучасна мовна картина світу відображається в історичних словниках [1, 27]. Історичний словник — найголовніше джерело будь-якої лінгвальної системи. За оцінкою Л.М. Полюги “Історичні словники української мови, вже опубліковані й ті, що перебувають в процесі творення, містять великий фактичний матеріал не лише для пізнання історії українського народу — базуючись часто на писемних

пам'ятках, пов'язаних з долею інших народів, перекладах творів з інших мов давньою українською мовою, вони будуть корисні і для білоруської, польської, російської, словацької, чеської, а також литовської, молдавської, румунської і інших культур та мов” [3, 198].

Із 1975 року і до сьогодні співробітники відділу української мови Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України активно працюють над створенням “Словника української мови XVI — першої половини XVII ст.”⁷, що “містить у собі й пояснює слова та фразеологічні одиниці, які відбивають лексико-фразеологічну систему української мови одного із давніх її періодів, а також простежує динаміку форм мовного вираження протягом півтора століття, їх розвиток у даний історичний період” [4, 6]. До джерел Словника, окрім пам'яток ділового стилю, полемічної літератури, художньої літератури, наукової літератури, літописної літератури, залучено церковно-богослужбові пам'ятки — учительні та інші євангелія, проповіді, апостоли, мінеї, октоїхи, передмови до требників і службеників тощо, написані й перекладені староукраїнською мовою. Зауважмо, що хронологічно відкриває Словник власне пам'ятка церковної літератури кінця XV ст. — Четья 1489 р., яку через об'єктивні причини не використовували у попередньому “Словнику староукраїнської мови XIV—XV ст.”, побудованому виключно на базі пам'яток ділового стилю.

Для дослідження історії української мови названі пам'ятки важливі тим, що незважаючи на наявність у їх текстах старослов'янзмів, грецизмів, полонізмів, латинізмів та інших запозичень, у них досить яскраво відбито живу народну українську лексику.

Церковно-богослужбові книги містить цінний лексичний матеріал для дослідження міжмовних контактів, зокрема українсько-польських, оскільки, польський впливи на українські землі особливо поширився після Люблінської унії 1569 р. Під вплив польської мови передусім потрапила українська інтелігенція, особливо уніатське духовенство [2, 469]. До найтипівіших полонізмів, засвідчених у досліджуваних пам'ятках, можна віднести: **валька** ‘битва, бій’ < стп. *walka* < стч. *valka* (*при(к)рава(л)ка з душею тѣлу* — II пол. XVI ст. КА 258; *в то врѣмѣ случилася валька великая* — 1489 Чет. 101), **валный** ‘загальний’ < стп. *walny* (*нехай порахуєть валныйъ Експедициѣ* — Київ, 1637 УЄ Кал. 5), **весоловане** ‘веселість, радість’ < стп. *wesolowanie* (*Аѣлвѣс... з нѣа зступили, и з велики(м) весолова(н)е(м) на земли спѣвали* — Київ, 1637 УЄ Кал. 300); **квалтити** ‘порушувати, ламати’ < стп. *gwalcic* (*є(с)ли хто ква(л)тити(т) це(р)ко(в) бжѣю того затрати(т) бо(г)* — II пол. XVI ст. КА 308), **любрь** *стол.* (розділово-перелічувальний) або... або, чи... чи < стп. *lub* (*Пре(д) всѣми лѣска Бжѣа єднѣкимъ ѿтворомъ стоить, хто... дѣброе чинити похѣтѣть, мѣдрый любрь прѣстѣкъ, любрь тежѣ оубѣгѣй* — Київ, 1637 УЄ Кал. 84); **ламентувати** ‘голосити, лементувати’ < стп. *lamentować* (*мене(р) мѣєшь веселишься, мене(р) та(н)цоує(ш), по годинѣ по днѣ, але(т) плѣчєшь, але ламентуєшь* — поч. XVII ст. Проп.р. 234) тощо.

Нерідко у церковно-богослужбових пам'ятках спостерігаємо, що польські запозичення перекладачі передавали в українському фонетичному оформленні: **живель** ‘складова частина Святих Таїн; елемент’ < стп. *żywiol* (*А през живела ро-*

⁷ До сьогодні видано 15 випусків (а-легковѣрны)

зумгъй речи тыи видомыи, котории принадлежат до тайны, яко при крещении вода, при причащении хлѣбъ и вино — Вільна, 1600 Катех. 48); **любусть** ‘християнська чеснота; любов’ < стп. *libosć* (Дгъля того дгълы нашими правыми изъ вгъровъ и любустю добудемо царство небесное — XVI ст. НС 12); **трутина** ‘отрута’ < стп. *trutizna* (поко(р)мь ихъ неха(и) са и(м) вбе(р)нетъ у трутину — II пол. XVI ст. КА 277 на полях), **фрасунок** ‘турбота, клопіт; журба’ < стп. *frasunek* (фрасуно(к) те(р)пети буде(т) — Ibid. 308).

У досліджуваних текстах значний відсоток становлять засвоєння із чеської мови, які потрапляли до них через польське посередництво: **ганити** ‘ганити; осуджувати, засуджувати’ < стч. *haniti* (справе(д)ливе є(ст) што ганити у ва(с) — II пол. XVI ст. КА 315), **коруна** ‘корона’ < стч. *koruna* (а на головъ еи коруна — Ibid. 628), **мужатка** ‘заміжня жінка’ < стч. *mužatka* (тѣа єст’ розница мѣжи мужѣаткою и Па(н)ною — Київ, 1646 Мог.Тр. 923), **мужобойство** ‘вбивство’ < стч. *mužebojstvo* (гнѣвъ, пѣа(н)ство, вбже(р)иство, мужобо(и)ство — I пол. XVII ст. УЄ Кан. 39) та ін.

Щоб зберегти високий стиль писемно-літературної мови староукраїнської доби, перекладачі церковних текстів зберігали старослов’янські слова, напр.: **алкати** ‘голодувати’ < *цсл.* **алкати** (и насычатиса и а(л)кнути — II пол. XVI ст. КА 461), **гораздь** ‘міцно, надійно’ < *цсл.* **гораздо** (оу па(н)ствѣ своємъ замкнѣмоса гораз(д)ѣ, заволочѣмо ланцоухами ворота — к. XVI ст. УЄ № 31, 50); **любодѣйство** ‘розпуста, розпутство’ < *цсл.* **любодѣйство** (оубійства. прелюбодѣйства. любодѣйства. блоуды... хоули. тый посквернають чѣка — 1556–1561 ПЄ 70); **любодѣйница** ‘розпусниця, розпутниця’ (лютѣ тобѣ дийѣ. // любодѣе всоужае(ш). а сама боудучи любодѣйница. татие оукарасиѣ — 1489 Чет. 355–355 зв.).

Уведення староукраїнської лексики до перекладних текстів відбувалося по-різному. Перекладаючи текст, писарі часто вживали народну лексику без будь-яких застережень і пояснень: *Не може(т) дерево доброе ввоцовъ злыхъ роди(т). ани дерево спорохналоє ввоцовъ добры(х) родить. всакоє дерево которое не роди(т) ввоцу доброго вытинаю(т) и (в) вго(н) мечут* — Хорошів, 1582 Є. Нег. 7 зв., *и аекъ ю(ж) зашло слѣнце, вси котории мѣли нѣмо(ц)ныи розмаитыми форобами. и приводили и(х) къ нему, и w(н) ихъ оуздоровиль* УЄ Літк. 14. Іноді малозрозумілі чи застарілі слова перекладачі пояснювали в основній частині тексту: *іс’ на бракоу, то є(ст) на веселю, водоу, на вино переложиль* — 1556–1561 ПЄ 345 зв., *и боудут чресла ваши або бедра припоесаны* — Володимир, 1571 УЄ Вол. 76, *авьва то є(ст) втець* — II пол. XVI ст. КА 264; *да не наполнитса на(с) гевна. рекомо пекло* — 1489 Чет. 357 зв. Але, як зауважую І.П. Чепіга, “найвиразніше процес уведення староукраїнської лексики до перекладних текстів простежується на глосах” [5, 49]; напр.: *легевнь сиргѣть тѣма* — 1556–1561 ПЄ 249, *бо(л)ванохва(л)ци у бо(л)га(р)ско(м) идолатри* — II пол. XVI ст. КА 315 на полях, *патрова што са выклада з влоско(г) господына* — Ibid. 295 на полях, *ермана з влоско(г) выкладає(т)са сестри(ч)на* — Ibid. 295 на полях, *секты што по нашѣму вла(с)не зборы невѣ(р)ны(х)* — Ibid. 618 на полях), *секож кокошь або коуріца* (на полях — Ю.О.) *сѣбираєт свои курчатка подѣ своє крѣла* — Володимир, 1571 УЄ Вол. 81 тощо.

У результаті зіставлення однакових контекстів у церковно-богослужбових пам'ятках виявляємо лексичні варіанти, одним із яких виступає запозичене (скальковане) слово, здебільшого грецизм, другим — автохтонне, у нашому випадку слов'янське; напр.: *пришла к' нѣмоу жона котораа то мала алавастръ мира* — 1556–1561 ПЄ 183, *пристоупила к' нѣмоу жѣна. котораа то мѣла сѣкланицю мира* — Ibid. 109, *мрѣа же принесла листроу мира... помастила ноги їсѣви* — поч. XVII ст. УЄ № 91, 26 зв., *марѣа взавиши ли(с)тру масти... помазувала ноги їсѣви* — 1556–1561 ПЄ 399 зв.; пор. ще ін.: *ца(ст)ливи которые терпа(т) преследова(н)ѣ для справедливости абовемъ ихъ королевство небесное* — Хорошів, 1582 Є. Нег. 5 зв., *блѣвнї выгнаны(и) для правды таковых ѣ(ст) црѣтв нѣное* — Володимир, 1571 УЄ Вол. 43, *з неперебраноу сту(д)ни або криници оплываю(т) вси добродѣ(и)ства на збо(р)* — II пол. XVI ст. КА 465.

Неодноразово спостерігаємо явище омонімії. За характером ознак, що дають змогу констатувати наявність відповідного відношення між двома або більшою кількістю слів, омоніми розрізняємо повні, що належать до однієї частини мови та омоформи, що належать до різних частин мови. Напр.: **листь** ім. ч. 'лист, листок' (*земла траву выпускаетъ, сады листомъ укрываються* — Київ, 1637 УЄ Кал. 222), **листь** ім. ч. 'лист, документ' (*внї w(т)повѣдивши реклі. мвусей повелилъ нам листъ роспоустный написати* — Володимир, 1571 УЄ Вол. 62; **весь** займ. 'цілий, весь' (*што ѣ(ст) за пожитокъ члѣку // хоть бы весь свѣтъ и дерьжаль* — 1556–1561 ПЄ 255–255 зв.), **весь** ім. ж. 'село, весь' (*вбхождаль іс҃ грады и веси. оуча ихъ на съборища(х) ихъ* — Ibid. 48); **вечерь** ч. 'вечір' (*вси бо старци постъ приѣша до вечера* — 1489 Чет. 2 зв.), **вечерь** присл. 'увечері' (*в четверто(к) вечеръ собраліса вси люди во цр҃ко(в)* — Ibid. 150 зв.), **гораздъ** присл. 'правильно, точно' (*кто естъ хрестіанинъ, нагай мовитъ гораздъ, якъ ся годитъ постити* — XVI ст. НЄ 13), **гораздъ** ім. ч. 'добро' (*Багме, можете са гнівати и покартати насъ, коли не будеме чинити гораздъ сусѣдумъ нашимъ* — Ibid. 138).

Українські пам'ятки церковного призначення широко репрезентують лексичну полісемантичність. Наприклад, досліджуваний матеріал дав підстави виділити 6 значень до абстрактного слова **любов** (**любовь, любовь, лубовь**):

1. (*християнська чеснота*) **любов** (*Аино, чимъ есме довжны Богу? Вѣровати, чомъ овуны пуднявъ надъ усякое дѣло любовь, што бы имя его честовати* — XVI ст. НЄ 120; *в' Тайнѣ Крещенїа скүтокъ естъ, ижъ на кождоу вкрещенноу дитїу, вливается w(д) Ба три найвышшиє добродѣтели, албв цннты Бѣословскїе; Вѣра, Надѣа, и Любовь* — Київ, 1646 Мог.Тр. 903);
2. (*дотримання християнських законів; благоговіння; побожність*) **любов** (*мы жадати до(л)жни есмо бже(с)твеные воды. науки сп(с)а нашего ба. и лжбовъ имѣти ненасытноу* — 1489 Чет. 211 зв.);
3. (*християнське, братерське ставлення*) **любов** (*имѣимо братье. любовь ко братьи своєи хр(с)тьяно(м). и та(к) добрае дѣла творцие доидѣмъ цр(с)тва нѣсного* — 1489 Чет. 163 зв.; *ка(к) подобає(т) намъ... любовь имѣти ко всакому хр(с)тьяниноу* — Ibid. 47); *На сюмъ познають васъ люде, ажъ есте мои ученици, если имаете любовь межи собовъ* — XVI ст. НЄ 11; *по*

тому познають васъ всѣ. иже есте мои оученици. если любовь боудете мѣти // межи собою — 1556–1561 ПЄ 410–410 зв.);

4. (родинна приязнь) любов: сама ма(т)ка для долгого егѡ [дитѣ] шуканья, милостью зневолена, идетъ до него и вблаглаждаетъ его, и приго(р)нываетъ къ собѣ, и кормитъ его зъ великою любовію — Вільна, 1627 Дух.б. 360);
5. (почуття сердечної прихильності до особи іншої статі), любов, кохання (Вы Мужеве мѣйте дѡсытъ на своихъ жвнѣ чистой любви: а вы Жѡны мѣйте дѡсытъ на мужевѣ вашихъ любовной чистости — Київ, 1637 УЄ Кал. 93; Почварто, повинни малжѡнквѣ межи собою заховати любо(в) и згѡду, абѡвѣмъ таѣ Бѣвсемогущому естъ приемле — Київ, 1646 Мог.Тр. 919);
6. Приязнь, злагода (Где естъ скѡрбѣ вашихъ, тамъ будеть и ср(д)це ваие: Не толькѡ до щодробливости, до покою, до любви и до згѡды побужаетъ насъ, але и... достѣ(т)ками погоржатъ — Київ, 1637 УЄ Кал. 72) тощо.

Перекладачі та автори літератури церковного призначення часто використовували слова у переносному, метафоричному та образному значеннях. Скажімо, у картотеці Словника української мови XVI — першої половини XVII ст. лексему **лѣговиско** (**леговиско**) зафіксовано два рази (тільки в учительних євангеліях) і лише в переносному значенні ‘(гніздище нечистих сил) лігво’: діаволи мають в тобѣ своѣ леговиска и гнѣзда... А гнѣздами... и аемами діаволскими, сѣтѣ злѡсти, в котврыхъ вни крыютсѣ и w(т)почиваютъ — Київ, 1637 УЄ Кал. 415; лѣвы дийегубный выжену в те(м)ный лѣговиска по(д) мѣръ и тоу повѣжу и(х) на вѣки неро(з)вѣзанными — Устрики, I пол. XVII ст. УЄ № 29515, 45). Окрім первинного значення слова **лѣкаръ** ‘(особа, яка лікує хворих) лікар’ (Тѣжъ повѣдаеть иже з(д)оровы(м)ѣ не треба лѣкарѣ — 1556–1561 ПЄ 133) у досліджуваних пам’ятках фіксуємо два переносних: ‘(про Ісуса Христа) Спаситель’ (лишь Христосъ естѣ лѣкаръ добрый и хитрый, што безъ нѣякихъ лѣкувѣ... можетъ исцѣлѣти — XVI ст. НЄ 58); Изъ слова Божого научаймеся и найдеме Ісусъ Христа лѣкарѣ и выкупителя грѣхумъ нашимъ — Ibid. 189), ‘духовна особа’ (а на(м) ты(ж) за грѣхи нашихъ который чинимѡ не пристаючи то не(по)треба на(м) в тѣ(м) занѣдати. а если собѣ ми не можемо до того прійти. иже бысѡ сѣ оузнали. то маємо лѣка(р)ство брати w(т) ты(х) лѣкарѣ(в). которы(м) то бѣ поручи(л) изъ врѣхности — Височани, 1635 УЄ № 62, 67).

Явище метафоризації та образності документуємо наступними ілюстраціями: впереза(в)ши бѣ(д)ра ваши правдою и взѣ(в)ши бронѣ правды — II пол. XVI ст. КА 445, Єв(г)листа выписоує. иже хѣ повѣдаетъ сѣ быти винною лозою. а оучники лѣторослами. ты(ж) приказоуєтъ. абихѡ сѣ всѣ посполоу миловали — 1556–1561 ПЄ 414 зв., ако сынъ бжій правдѣ по(з)наваны(и) бывѣ(т), зем(л)ѣ сѣ лакаєтъ, впоқы сѣ падѣю(т) — поч. XVII ст. Проп.р. 298 зв., если кого вкоуситъ южѣ нехѣй позри(т) на лѣхтѣрѣ свѣтлости и боуде(т) здоровъ — Ibid. 132 зв., ильѣ златозарнаѣ лоуча — 1489 Чет. 236 зв. тощо.

Окрім цього, мова церковно-богослужбових пам’яток прикрашена різноманітними порівняннями: аще ли пакъ сповѣдає(т) оцѣю своєму дхѡвному. вѣць же ако хитрыи лечецѣ. выиметь изъ сѣзвы грѣ(х). рекомо ис тѣла. и заложитъ впитемьею — 1489 Чет. 347 зв., коли... даєш мѣстыню. не вымовляй жо сам передъ сѣбою. якъ лицемѣрники

чинат в съборах и на оулицях — Володимир, 1571 УЄ Вол. 47; *А кгда постите, не бу(д)те акъ лицемърнїи оуныльми* — I пол. XVII ст. УЄ Кан. 38), *котóриу [грѣхы] оу ба́ такъ сү(т) ва́жны, та(к) мо́цны, якъ листа сказителное* — поч. XVII ст. Проп.р. 186, *волосы бѣлы аeko во(л)на бѣла акъ снѣ(ѣ) а очи его акъ полома вгна* — II пол. XVI ст. КА 595, *вбли(ч)е его было аeko со(л)нѣе коли в свое(и) мо(ци) свѣти(т)* — Ibid. 595.

Тексти церковного призначення засвідчують активне функціонування стійких і лексикалізованих словосполучень та різнотипних фразеологічних одиниць: **низко лѣгати** — падати ниць (*дла той причини на(м) потреба... и нóсло(м) гóловою посьновати. и ни(з)ко лѣгати... нó ро(з)вѣжи ве(с) оузо(л) неправды* — Устрики, I пол. XVII ст. УЄ № 29515, 249 зв.); **лѣта исходные** — останні дні, останні часи (період перед кінцем світу) (*в ты(х) бо исходны(х) лѣтѣхъ братъ брата възненавиди(т). и другъ друга предасть на смерть. и люди боудоу(т) до стѣ(х) црѣкви лениви. и сиѣници и(х) несправедливи* — 1489 Чет. 281 зв.); **по вса лѣта** — щорічно (*потъ нѣхто христофоръ. ѿ города митоулина. имѣаеи обычаи. по вса лѣта ходити на празникъ стѣо николы* — Ibid. 91); **день лють** — судний день (*а за то ты(ж) гѣ избавить его во днѣ лю(т) то е(ст) в соу(д)ный днѣ* — к. XVI ст. УЄ № 31, 141); **лице земли** — земля, земна поверхня (*вспоманѣте себѣ на такъ многіе тислчїи людїи, котóрые по(д) часъ потóпоу на лице земли были распороионы* — XVII ст. Проп.р. 175; *изъ глубины дїевныа въздхнувши съ поклоненїемъ до лица землѣ, мóвте набóжне ввые слова сóтника* — Київ, 1646 Мог.Тр. 915); **изъ любустю** — залюбки, охоче (*За тымъ любовь, милостыня, милустъ изъ любустю што бесме чинили сусѣдомъ нашимъ* — XVI ст. НЄ 95) тощо.

Отже, цитатний матеріал переконує, що пам'ятки церковно-богослужбового призначення — цінне джерело для історичного словника української мови, яке репрезентує значний відсоток лексики української писемно-літературної мови XVI — першої половини XVII ст., що обслуговувала в більшій або меншій мірі різні сторони життя українців: політику, побут, економіку, культуру, традиції, вірування тощо.

Список літератури

1. Кровицька О. Українська лексикографія: теорія і практика. – Львів, 2005. – 175 с.
2. Огієнко І. Українська літературна мова XVI-го століття і Крехівський Апостол 1560 року. – Варшава, 1930. – Т. 1. – 520 с. – Т. 2. – 192 с.
3. Полюга Л.М. Українські історичні словники в контексті слов'янської лексикографії // Проблеми слов'язознавства: Зб. наук. праць. – Львів, 2000. – Вип. 51. – С. 195–198.
4. Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. Пробний зошит – Київ, 1983. – 158 с.
5. Чепіга І.П. Пересопницьке Євангеліє — унікальна пам'ятка української мови // Пересопницьке Євангеліє 1556–1561: Дослідження. Транслітерованій текст. Словопоказчик / Підгот. І.П. Чепіга за участю Л.А. Гнатенко. – Київ, 2001. – С. 13–54.

Джерела

Дух.б. — Дхóвныи Бесѣды в(т)ца нашего Макарія пúстелника егвпе(т)ского СД досконалствѣ Хрїстіанѣ Православныхъ: Многими пожитками... наполнены. – Вільна, 1627 / Зберігається у Відділі рідкісної книги Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка НАН України, шифр II Ст.-2672.

Є. Нег. — Новий Завіт в перекладі В. Негалевського. — 1581. / Зберігається у ЦНБ ім. В.І. Вернадського НАН України, шифр 451п/1636.

КА — Крехівський Апостол. — II пол. XVI ст. / Зберігається у Відділі рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України, шифр МВ 1291.

Катех. — Катехізис або визнання віри соборної апостольської східної церкви. — Вільна, 1600 // ЧИОНЛ. — К., 1890. — Кн. IV, отд. 3. — С. 11–18.

Мог.Тр. — Могила Петро. Евхологион, або молитвослов, или требник. — К., 1646.

НС — Поучения на евангелие по Няговскому списку 1758 г. // Материалы для истории Угорской Руси. Памятники церковно-религиозной жизни угро-руссов XVI–XVIII вв. / изд. А. Петровым. — Санкт-Петербург, 1914. — Вып. 7.

Проп.р. — Різні проповіді. — Б.м.н., поч. XVII ст. / Зберігається у ЦНБ ім. В.І. Вернадського НАН України, шифр 283 П/73.

ПС — Пересопницьке Євангеліє 1556–1561: Дослідження. Транслітерований текст. Словопоказчик / Підгот. І.П. Чепіга за участю Л.А. Гнатенко. — Київ, 2001.

УЄ Вол. — Волинське рукописне учительне євангеліє. — Володимир, 1571 // Волинський историко-археографический сборник. — Житомир, 1900. — Вып. 2.

УЄ Кал. — Єв(г)ліє учительное або Кáзана на кождю Н(д)лю и Свата оурочистьѣ. Пре(з) С(т). С(т)ца ншѣго Калліста... по грецку написано, а тепе(р) повторе ново з грецкого и словенского языка на рускій перело□женое... повеленіе(м)... Петра Могилы... — Київ, 1637 / Зберігається у фондах Львівського державного історичного музею, шифр Сд 296.

УЄ Кан. — Уривки з Канівського учительного євангелія. — Б.м.н., I пол. XVII ст. // Университетские известия. — К., 1911. — № 2. — С. 37–39, 78–79.

УЄ № 31 — Учительне євангеліє. — З території Бойківщини, к. XVI ст. / Зберігається у Відділі рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України, шифр ф.72, № 31.

УЄ № 62 — Учительне євангеліє. — Височани, 1635 / Зберігається у Відділі рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України, шифр ф.2, № 62.

УЄ № 91 — Учительне євангеліє. — Б.м.н., поч. XVII ст. / Зберігається у Відділі рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України, шифр ф. 77, № 91.

УЄ № 29515 — Учительне євангеліє. — Устрики, I пол. XVII ст. / Зберігається у фондах Львівського національного музею, шифр. Рк 29515 (569).

Чет. — Четья 1489 р. / Зберігається у ЦНБ ім. В.І. Вернадського НАН України, шифр ДА/415 л.

Василь Яцій (Київ), молодший науковий співробітник
відділу ономастики Інституту української мови НАН України,
кандидат філологічних наук

До походження українських антропонімів (на матеріалі «Реєстру Війська Запорозького 1649 року»). VII¹

Власна особова назва реєстрового козака **Игнат Бакало** задокументована у списках Білоцерківського полку [18, 177]. Один із компонентів наведеної антропонімоформи *Бакало* проілюстрований як твірна основа таких споріднених особових найменувань, як-от: сучасні укр. *Бакало*, (парадигматичне) *Бакала*, (похідні) *Бакалейко*, *Бакаленко*, *Бакалець*, *Бакалюк* [17 1, 24], *Бакалáй* — прізвисько жителя с. Бусаки Камінь-Каширського р-ну Волинської обл. [21 1, 58], (безафіксні) ст.-блр. Федор *Бака*, 1528 р. [1, 197], ст.-пол. *Bak²*, 1449 р., *Bakala*, 1614 р., *Bakal*, *Bakat*, 1748 р., (патронім на *-ew-icz*) *Bakalewicz*, 1748 р. [31 I, 15], пол. *Bakalo*, (варіант) *Bakallo* [32 I, 133] та ба-